

บทที่ 2

แนวความคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ การที่ประเทศจะเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับการลงทุนทางการศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในแง่ของนักการศึกษาเห็นว่า การลงทุนทางการศึกษาเป็นการลงทุน เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณภาพของคน อันเป็นการพัฒนากำลังคน ดังที่ ภิญโญ สาธร (ภิญโญ สาธร, 2524 : 2) ได้กล่าวไว้ว่า

การลงทุนเพื่อการศึกษาเป็นการลงทุนเพื่อพัฒนาคุณภาพของพลเมือง ผลได้จากการลงทุนเพื่อศึกษามีค่ามากกว่าผลจากการลงทุนในธุรกิจอื่นๆ ทุกชนิดเพราะเป็นการลงทุนที่ค่อยๆ เพิ่มเติมลงไปทีละน้อย แต่ต้องทำต่อเนื่องไม่ขาดสายระยะยาว ผลที่ได้คือความมีคุณภาพของคน ประเทศใดก็ตามมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ประเทศนั้นจะทำการใดก็สำเร็จสมความปรารถนาทั้งสิ้น ในทางตรงกันข้ามประเทศใดมีพลเมืองที่ขาดคุณภาพ ประเทศนั้นก็ทำการใดไม่ว่าจะลงทุนด้วยเงินจำนวนมากสักเพียงใดในการนั้น เมื่อคนปฏิบัติขาดคุณภาพผลงานก็ย่อมไม่มีคุณภาพไปด้วย บางทีอาจจะล้มเหลวขาดทุนล่มจมไปเลยก็ได้...

และถ้าจะมองการลงทุนทางการศึกษาในแง่เศรษฐศาสตร์ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2518 : 3) เห็นว่า กระบวนการทางการศึกษาเป็นกระบวนการผลิตชนิดหนึ่ง ซึ่งช่วยเปลี่ยนแปลงมนุษย์ให้มีคุณภาพดีขึ้น สิ่งที่เกิดมีใช้สินค้าและมีใช้เครื่องจักรเครื่องกลแต่อย่างใด แต่เป็นสิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า ทุนมนุษย์ (Human Capital) การที่นักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ถือว่าการศึกษาเป็นทุนมนุษย์นั้น เพราะนักเศรษฐศาสตร์เชื่อว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลทำให้เกิดการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ การลงทุนด้านการศึกษาจึงเป็นการลงทุนสร้างทุนมนุษย์ ซึ่งมีผลต่อกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ การลงทุนในที่นี้จึงหมายถึง

การเข้าศึกษาในโรงเรียน เพื่อจะได้กลายเป็นผู้ผลิตและเป็นผู้มีรายได้ต่อไปในอนาคต และทำให้มนุษย์มีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น สามารถนำความรู้ต่างๆ ที่ได้จากการศึกษา มาช่วยในการพัฒนาประเทศ พัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น ทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ และยังเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพมากเท่าไร ก็สามารรถที่จะพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญก้าวหน้าได้มากขึ้นเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ทีโอดอร์ ดับบลิว. ชูลท์ (Theodor W. Schultz, 1967 : 4) ที่ว่า การที่คนศึกษาหาความรู้สูงขึ้น ทำให้มนุษย์มีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น เป็นการพัฒนาระบบทรัพยากรมนุษย์อันเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยพัฒนา เศรษฐกิจของประเทศ

นอกจากการศึกษาจะเป็นการลงทุนดังกล่าวแล้ว ถ้าพิจารณาให้ละเอียดมากขึ้นจะเห็นว่าการศึกษาเป็นการบริโภคด้วย (เทียนฉาย กิระนันท์, 2532 : 4) เพราะผู้บริโภคซื้อบริการการศึกษาเนื่องมาจากความชอบและความพอใจ โดยไม่ได้หวังแต่เพียงรายได้ที่ตนเองจะได้รับเพิ่มขึ้นในอนาคต และการที่จะกล่าวว่าการศึกษาเป็นการลงทุนหรือเป็นการบริโภคนั้น เป็นการพิจารณาในแง่ผู้รับบริการการศึกษาว่า ผลได้ที่ได้รับนั้นอาจเป็นทั้งในรูปของรายได้และในรูปของความพอใจ แท้จริงแล้ว ผลได้จากการศึกษา อาจตกอยู่กับตัวผู้รับบริการการศึกษาและครอบครัวก็ได้ และตกอยู่กับชุมชนหรือสังคมโดยรวมในขณะเดียวกันก็ได้ โดยนัยหนึ่ง ผลได้จากการศึกษาเป็นผลภายในที่ตกแก่ผู้รับการศึกษาและครอบครัว (ถ้าพิจารณาในหน่วยของครอบครัว) ขณะเดียวกันค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาส่วนหนึ่ง ก็เป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นแก่ตัวผู้รับการศึกษา และครอบครัวซึ่งก็เป็นผลภายในเช่นกัน ผลภายในของการศึกษานี้จึงมีทั้งที่เป็นผลได้ซึ่งจัดว่าเป็นผลได้ส่วนบุคคล และค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล ส่วนอีกนัยหนึ่งการศึกษาก่อให้เกิดผลภายนอกด้วย ผลภายนอกนี้ตกอยู่กับบุคคลอื่นๆ และสังคม เป็นต้นว่าการที่คนมีการศึกษาดีขึ้นโดยทั่วไป สังคมก็เป็นสังคมผู้รู้หนังสืออาจส่งผลถึงการพัฒนาอื่นๆ ด้วย ในทางเศรษฐศาสตร์อาจเรียกผลนี้ว่าผลกระทบภายนอก (externalities) ซึ่งการศึกษาจะมีผลกระทบโดยกระจายไปถึงชุมชนและสังคมโดยรวมอย่างมาก ผลภายนอกเช่นที่ว่านี้มีทั้งที่เป็นผลได้ซึ่งจัดว่าเป็นผลได้ของสังคม และค่าใช้จ่ายซึ่งจัดว่าเป็นค่าใช้จ่ายของสังคมเช่นกัน การวิเคราะห์ถึงการศึกษาโดยนัยที่ก่อให้เกิดผลภายนอกก็ถือได้ว่า การศึกษานั้นเป็นสินค้าสาธารณะ (เทียนฉาย กิระนันท์, 2532 : 5-6) เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงทำให้รัฐต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการให้บริการทางการศึกษา โดยไม่อาจปล่อยให้กลไกตลาดดำเนินการแต่เพียงลำพัง นอกจากนี้การศึกษายังมีลักษณะพิเศษที่เรียกว่าสินค้าคุณธรรม

(merit goods) อีกด้วย ซึ่งมีลักษณะสำคัญที่เป็นได้ทั้งคุณและโทษแก่สังคม จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้รัฐต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษา (เทียนฉาย กิระนันท์, 2532 : 7) แต่ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน ประเทศไทยอยู่ในฐานะที่พยายามเร่งรัดการพัฒนา ด้วยการเพิ่มผลผลิตภายใต้ทรัพยากรที่มีค่อนข้างจำกัด รัฐจึงต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

แต่เนื่องจากการพิจารณาเฉพาะประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจของการศึกษาเพียงประเด็นเดียวคงจะไม่เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ในเชิงนโยบาย เพราะการวิเคราะห์กระบวนการผลิตในเชิงนโยบายนั้น นอกจากจะพิจารณาถึงเกณฑ์ประสิทธิภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงเกณฑ์ความเป็นธรรม หรือความเสมอภาคทางเศรษฐกิจด้วย ความเป็นธรรมโดยนัยนี้ หมายถึงการกระจายหรือการจัดสรรทั้งในส่วนของปัจจัยการผลิต หรืออีกนัยหนึ่งคือค่าใช้จ่ายในการผลิต และในส่วนของการผลิต หรืออีกนัยหนึ่งคือรายได้ของผู้รับการศึกษา กล่าวคือ เมื่อพิจารณาถึงรายได้ส่วนที่เพิ่มขึ้นนั้น เป็นผลประโยชน์ของใคร หรือใครเป็นผู้รับผลของรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการศึกษานั้นก็ดี และใครบ้างที่แบ่งรับภาระค่าใช้จ่ายสำหรับทรัพยากรที่ใช้ไปในการศึกษานั้นๆ ก็ดี ประเด็นเกี่ยวกับการแบ่งสรรรายได้ และการแบ่งภาระรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต้องใช้ในการผลิตนั้นเป็นประเด็นของความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ การที่ผู้รับประโยชน์จากรายได้ที่เพิ่มขึ้นจะเป็นผู้รับผิดชอบและรับภาระค่าใช้จ่ายในการผลิตนั้น จึงจะถือได้ว่าเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นการสร้างผลผลิตทางการศึกษา จึงจำเป็นจะต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ และความเป็นธรรมของการจัดการศึกษาด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วการจัดบริการการศึกษาระดับใด จึงเป็นประโยชน์ต่อสังคมมากที่สุด ซึ่งคนส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า ควรให้ความสำคัญต่อการประถมศึกษาสูงสุด เพราะเป็นระดับการศึกษาที่จำเป็นสำหรับทุกคน ส่วนการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษานั้นยังเป็นที่ถกเถียงกันว่า รัฐควรให้การสนับสนุนทรัพยากรเพียงใด ทั้งนี้เนื่องจากพบว่าอัตราผลตอบแทนที่สังคมได้รับจากการลงทุนผลิตบัณฑิตมีค่าน้อยกว่าอัตราผลตอบแทนจากการศึกษาระดับอื่นๆ ทั้งหมด (Mark Blaug, 1972 : 115-121) จากความขัดแย้งทางด้านอัตราผลตอบแทนต่อสังคม และความจำกัดของทรัพยากรภายในประเทศ ทำให้ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาเป็นประเด็นที่น่าสนใจมาก โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

แนวความคิดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและภาวะค่าใช้จ่ายทางการศึกษา

ในการใช้จ่ายเพื่อการลงทุนทางการศึกษา ได้มีผู้ให้ความคิดเห็นไว้แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของเฮนเซน (W.L Hansen, 1963 : 67) ซึ่งได้แบ่งค่าใช้จ่ายเป็นค่าใช้จ่ายของสังคมและส่วนบุคคล โดยแยกค่าใช้จ่ายทางสังคม ออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

- 1) ค่าใช้จ่ายเพื่อการดำเนินการของสถาบันการศึกษาที่เกิดขึ้นแก่สังคม เช่น เงินเดือนครุผู้สอน อุปกรณ์การศึกษา ค่าเสื่อมราคาของทุน ได้แก่ ครุภัณฑ์ และสิ่งก่อสร้าง
- 2) ค่าเสียโอกาสที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้เรียนเสียรายได้จากการทำงาน ถ้าคนเหล่านั้นไม่เรียนรัฐจะมีรายได้ในส่วนนั้นเพิ่มขึ้น

สำหรับค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของผู้เรียน ประกอบด้วย ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา ได้แก่ ค่าธรรมเนียมทางการศึกษา ค่าบำรุงการศึกษา และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเรียนของแต่ละคน เช่น ค่าหนังสือ ค่าเดินทาง

ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของ ริชาร์ด เพอร์ลแมน (Richard Perlman, 1973 : 14-15) ได้แบ่งค่าใช้จ่ายทางการศึกษาออกเป็น 2 อย่างคือ 1) ค่าใช้จ่ายทางตรง (Direct Cost) ซึ่งได้แก่ ค่าใช้จ่ายโดยตรงส่วนตัว เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวของผู้เรียนโดยตรง ประกอบด้วย ค่าหนังสือ ค่าธรรมเนียม ค่าพัสดุ ค่าเดินทาง เป็นต้น และค่าใช้จ่ายโดยตรงด้านสังคม เช่น ค่าวัสดุครุภัณฑ์ เงินเดือนครุ ค่าจ้างแรงงานอื่นๆ ค่าก่อสร้าง เป็นต้น 2) ค่าใช้จ่ายทางอ้อม (Indirect Cost) เป็นค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) ของผู้เรียนที่ใช้เวลาในการมาเรียนแทนที่จะไปทำงาน

นอกจากนี้ อาจจะพิจารณาแบ่งค่าใช้จ่ายทางการศึกษา ออกเป็น 2 ส่วน ในแนวความคิดของ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2518 : 37-47) คือ ในส่วนของผู้รับบริการการศึกษา ไม่ว่าจะรับบริการการศึกษาเพื่อการบริโภคหรือเพื่อการลงทุนก็ตาม จำเป็นต้องมีรายจ่าย ถึงแม้รัฐจะจัดบริการการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทชนิดให้เปล่า รายจ่ายของประชาชนเพื่อการศึกษาที่ยังมีอยู่ และหากรัฐมิได้จัดการศึกษาชนิดให้เปล่าแล้ว รายจ่ายเพื่อให้

ได้มาซึ่งบริการการศึกษาย่อมมีมากขึ้น รายจ่ายดังกล่าว ได้แก่ ค่าเล่าเรียน ค่าอาหาร ค่าเสื้อผ้า เครื่องแบบนักเรียน อุปกรณ์การศึกษา นอกจากนี้ยังมีรายจ่ายในรูปค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) ได้แก่ ค่าจ้างแรงงานที่จะได้หากเลือกทำงานแทนที่จะเลือกเรียน และส่วนของผู้จัดสรรบริการการศึกษา ซึ่งทั้งภาครัฐบาลและเอกชนต่างก็มีบทบาทร่วมกันในการจัดการศึกษา

ในส่วนของต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาในแนวความคิดของ เทียนฉาย กิระนันท์ (เทียนฉาย กิระนันท์, 2532 : 9) ได้กล่าวถึง ต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาว่า คือ ส่วนที่บุคคลเสียหรือจ่ายไป (เพื่อให้ได้มาซึ่งการศึกษา) โดยแบ่งเป็น ต้นทุนทางตรงของการศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของต้นทุนของการศึกษาทั้งหมด เป็นค่าใช้จ่ายที่บุคคลหนึ่งๆ ยอมเสียเป็นค่าเล่าเรียน ค่าธรรมเนียม ค่าหนังสือ และอาจรวมถึงค่าอาหารและค่าที่พักด้วย และค่าเสียโอกาส ซึ่งหมายถึงเวลาที่ใช้ไปในการศึกษาซึ่งมิฉะนั้นแล้วอาจใช้เวลาทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ทำงาน และมีรายได้ และในส่วนที่เป็นต้นทุนสถาบันและต้นทุนอื่น ๆ

จากแนวคิดเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายทางการศึกษาดังกล่าวจะพบว่า ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาสามารถจำแนกได้เป็น 2 ด้านด้วยกัน คือ

ก. ด้านผู้รับบริการการศึกษา ซึ่งถือเป็นค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล ที่เกิดจากการเข้ารับบริการการศึกษา จำแนกได้เป็น

- ค่าใช้จ่ายทางตรง หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่ผู้รับบริการการศึกษาต้องสูญเสียไปในรูปของตัวเงิน ได้แก่ ค่าเล่าเรียน ค่าบำรุงการศึกษา ค่าธรรมเนียมการศึกษาต่างๆ ที่จ่ายให้กับสถาบันการศึกษา และค่าใช้จ่ายส่วนตัว ที่เกิดจากการเข้ารับบริการทางการศึกษา เช่น ค่าหนังสือ ค่าอาหาร ค่าเดินทาง เป็นต้น

- ค่าใช้จ่ายทางอ้อม หมายถึง ค่าเสียโอกาสของผู้รับบริการการศึกษา ที่ใช้ในการเรียนแทนการออกไปทำงาน

ข. ด้านผู้ให้บริการการศึกษานั้น ถือเป็นค่าใช้จ่ายทางสังคม เพราะเป็นการให้บริการการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม จำแนกได้เป็น

- ค่าใช้จ่ายทางตรง หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่สถาบันการศึกษาต้องจ่ายไปเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิต คือ บริการการศึกษา แยกเป็น 2 ส่วนคือ ค่าใช้จ่ายดำเนินการ เป็นค่า

ใช้จ่ายดำเนินการที่สถานศึกษาต้องจ่ายในแต่ละปี ซึ่งเป็นทั้งค่าใช้จ่ายในการผลิตบัณฑิต และค่าใช้จ่ายในการบริหารทั่วไป ได้แก่ รายจ่ายในหมวดประเภทเงินเดือน ค่าสาธารณูปโภค ค่าตอบแทน เงินอุดหนุน และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ส่วนค่าใช้จ่ายลงทุนเป็นค่าใช้จ่ายของสถาบันการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งสินทรัพย์ถาวร ได้แก่ ที่ดิน อาคารสิ่งก่อสร้าง และครุภัณฑ์

- ค่าใช้จ่ายทางอ้อม หมายถึง ค่าใช้จ่ายของสถาบันการศึกษา ในรูปของค่าเสียโอกาสของสถาบันการศึกษาในรายได้ที่ควรจะได้ ถ้าเลือกไปลงทุนหาผลประโยชน์ทางด้านอื่นแทนทางด้านการศึกษา

สำหรับแนวความคิดเกี่ยวกับภาระค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษา รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์, 2519 : 223-231) ได้ให้แนวความคิดไว้ว่า การใช้จ่ายในด้านการศึกษานั้น มีทั้งการใช้จ่ายในการผลิตและการใช้จ่ายในการบริการการศึกษาดังกล่าวแล้ว และเมื่อพิจารณาถึง ภาระค่าใช้จ่ายในการผลิตบริการการศึกษาดกแก่ผู้รับโอกาสในการศึกษามากน้อยเพียงใด สามารถวิเคราะห์ได้ 2 วิธี คือ

1. พิจารณาจากองค์ประกอบของรายได้ที่ใช้ในการจัดการศึกษา ซึ่งสถาบันการศึกษาของรัฐมีแหล่งรายได้ที่สำคัญอยู่ 3 แหล่งใหญ่ๆ คือ

ก. รายได้จากเงินงบประมาณแผ่นดิน จะพบว่าภาระรายจ่ายในส่วนนี้จะตกอยู่กับประชาชนผู้เสียภาษีอากร

ข. รายได้จากเงินบริจาค พบว่าภาระรายจ่ายในส่วนนี้จะตกแก่ผู้ใจบุญสุนันท์ท่าน

ค. รายได้จากการเก็บค่าเล่าเรียนและค่าธรรมเนียมการศึกษา พบว่า ภาระรายจ่ายส่วนนี้จะตกแก่นักเรียน นักศึกษา (หรือ บิดา มารดา ผู้ปกครอง)

2. อัตราส่วนระหว่างค่าเล่าเรียนกับต้นทุนการผลิตตัวเฉลี่ย เป็นการเปรียบเทียบค่าเล่าเรียนที่เสียกับต้นทุนการผลิตตัวเฉลี่ย ซึ่งพบว่า ผู้รับโอกาสทางการศึกษามีส่วนรับภาระค่าใช้จ่ายในการผลิตบริการการศึกษาน้อยมาก

เหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ที่สนับสนุนให้มีการอุดหนุนการศึกษาโดยรัฐ ก็เนื่องมาจากความไม่สมบูรณ์ของตลาด ซึ่งอาจเกิดขึ้นในหลายกรณีด้วยกัน เช่น กรณีที่การศึกษานั้นให้ประโยชน์แก่บุคคลอื่นหรือสังคมส่วนรวม นอกเหนือจากประโยชน์ที่ผู้เรียนเองได้รับ คือ ถ้าการศึกษาในระดับนั้นก่อให้เกิดผลประโยชน์ภายนอก (External Benefits) ซึ่งเป็นผลพลอยได้แก่สังคม

หรือในกรณีที่คุณคิดว่าไปขาดความรู้ในเรื่องประโยชน์ของการศึกษา หรือขาดแรงจูงใจที่จะลงทุนในการศึกษาในระดับที่สังคมเห็นว่าเหมาะสม นอกจากนั้นก็กรณีในตลาดทุนไม่สมบูรณ์ หรือกรณีที่ผู้ลงทุนเห็นว่า ประโยชน์ในอนาคตจากการศึกษามีความไม่แน่นอน (สิริลักษณ์ ชูติกุล คอมนันตร์, 2532 : 474) แนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับผลภายนอกดังกล่าวนี้ได้พัฒนาไปค่อนข้างมาก และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป โดยนำมาประยุกต์ในการพิจารณาในแง่ความเป็นธรรมในการแบ่งรับภาระค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาได้

ซึ่งโดยหลักการแล้ว การพิจารณาว่าภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของรัฐควรจะตกแก่ใครนั้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงประโยชน์ที่สังคมได้รับจากการจัดการศึกษาระดับ และประเภทต่าง ๆ การศึกษาประเภทที่ก่อประโยชน์เฉพาะบุคคล (Internal Benefit) ควรจะปล่อยให้ผู้รับโอกาสในการศึกษาเป็นผู้รับภาระรายจ่ายอย่างเต็มที่ ส่วนการศึกษาประเภท และระดับที่ก่อประโยชน์ทั้งแก่ผู้เรียนและแก่สังคมโดยทั่วไป สังคมก็ควรมีส่วนรับภาระรายจ่ายในการจัดการศึกษาระดับ และประเภทนั้นด้วย

บริการการศึกษาระดับที่ก่อประโยชน์แก่สังคมมาก สังคมก็ควรมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายในการผลิต (ร่วมกับผู้รับบริการ) มาก บริการการศึกษาระดับที่ก่อประโยชน์แก่สังคมน้อย สังคมควรมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายในการผลิตน้อยด้วย สำหรับการประถมศึกษาชั้นนี้เนื่องจากเป็นการศึกษาภาคบังคับ และเชื่อกันว่าเป็นระดับการศึกษาที่ก่อประโยชน์แก่สังคมมากกว่าการศึกษาระดับอื่นใด ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่ต้องจัดสรรบริการการศึกษาระดับนี้ และควรเป็นบริการชนิดให้เปล่าโดยไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน หรือค่าธรรมเนียมใด ๆ หรือเก็บในอัตราที่ต่ำกว่าระดับอื่น ๆ

ส่วนการศึกษาที่ระดับสูงกว่าประถมศึกษา โดยเฉพาะระดับอุดมศึกษาซึ่งมิใช่การศึกษาภาคบังคับ ประกอบกับประโยชน์ที่สังคมได้รับมีน้อย จึงควรที่จะให้ผู้รับบริการการศึกษามีส่วนรับภาระค่าใช้จ่ายในการผลิตด้วย (จรัสรงค์ ฐนพรพันธ์, 2519 : 240-241)

แต่ในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทยตั้งแต่เดิมา กลับพบว่า ภาระค่าใช้จ่าย หรือต้นทุนของการบริการการศึกษาส่วนใหญ่นั้นตกแก่รัฐ ซึ่งจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาจากรายรับภาษีอากร เงินกู้ และรายได้อื่น ๆ งบประมาณที่ได้รับจัดสรรสำหรับการศึกษาในแต่ละปีอยู่ในระดับร้อยละ 18-21 ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมดของรัฐบาล จากจำนวนงบประมาณเพื่อการศึกษาทั้งหมด พบว่า รายจ่ายเพื่อการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในแต่ละปีจะตกประมาณร้อยละ 12 สำหรับทางด้านผู้เรียนเองจะอยู่ในระดับต่ำอย่างสม่ำเสมอ เพียงร้อยละ 7-8 ของค่าใช้จ่ายทั้ง

หมดของการให้บริการการศึกษาเท่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2528 อ้างใน สิริลักษณ์ ชุตikul คอมันตร์, 2532 : 474) ทั้ง ๆ ที่ผู้ที่มีโอกาสเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่าคนอื่น ๆ โดยทั่วไป เมื่อพิจารณาสัดส่วนร้อยละของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา จำแนกตามอาชีพของบิดา พบว่านักศึกษาที่เรียนในมหาวิทยาลัยจำกัดรับของรัฐ ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวพ่อค้า ร้อยละ 45.4 และข้าราชการ ร้อยละ 23.3 นักศึกษาที่มาจากครอบครัวเกษตรกร กลับมีเพียงสัดส่วนน้อยมากประมาณร้อยละ 11 เท่านั้น และเมื่อพิจารณาจำแนกตามสาขาวิชาพบว่า นักศึกษาในสาขาวิศวกรรมศาสตร์ ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวพ่อค้าถึงร้อยละ 53.4 ในขณะที่นักศึกษาที่มาจากครอบครัวเกษตรกรมีเพียงร้อยละ 10.3 เท่านั้น แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาระดับอุดมศึกษา ส่วนใหญ่มีฐานะครอบครัวดีกว่าคนอื่น ๆ และยิ่งเสียค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียนต่ำมากโดยเฉลี่ยเพียงร้อยละ 6.8 ของงบดำเนินการ และเมื่อเปรียบเทียบค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียนกับรายได้ของผู้ปกครองแล้ว พบว่า เสียค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียนโดยเฉลี่ยเพียงร้อยละ 2.5 ของรายได้ผู้ปกครองเท่านั้น ซึ่งนับว่าไม่มากนักเมื่อเทียบกับรายได้ของผู้ปกครอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2532 : 102-107)

และเมื่อพิจารณาในด้านอัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ที่ได้รับจากการลงทุนทางการศึกษา ในระดับอุดมศึกษาแล้ว พบว่า ระดับอุดมศึกษาของรัฐให้ผลตอบแทนทางด้านส่วนบุคคลสูงกว่าผลตอบแทนทางด้านสังคมมาก คือ ประมาณร้อยละ 19.51 : 9.48 โดยเฉพาะสาขาวิศวกรรมศาสตร์ พบว่า อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมนั้น มีเพียงร้อยละ 10.73 เท่านั้น ในขณะที่ผลตอบแทนที่มีต่อส่วนบุคคลกลับมีอัตราที่สูงถึงร้อยละ 23.45 และสูงกว่าในสาขาวิชาอื่น ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2532 : 167)

ตารางที่ 2.1 อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่มีต่อสังคมและส่วนบุคคล
จำแนกตามสาขาวิชา

หน่วย : ร้อยละ

สาขาวิชา	สังคม	ส่วนบุคคล
วิทยาศาสตร์	7.49	17.61
เกษตรศาสตร์	8.07	19.51
วิจิตร/สถาปัตยกรรม	11.38	19.62
มนุษย์/สังคมศาสตร์	10.56	15.78
แพทยศาสตร์ รวม 1/4 อาคาร รพ.	4.49	15.40
เทคนิคการแพทย์	4.78	15.53
พาณิชย์ศาสตร์	11.78	15.80
นิติศาสตร์	8.26	11.25
ศึกษาศาสตร์	8.73	15.22
วิศวกรรมศาสตร์	10.73	23.45

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2532.

ดังนั้นจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นที่คาดกันว่า การขึ้นค่าเล่าเรียนจะสะท้อนถึงต้นทุนทางการศึกษามากขึ้น จะทำให้ช่วยลดความแตกต่างระหว่างอัตราผลตอบแทนด้านสังคม และส่วนบุคคลให้น้อยลง ทำให้การจัดสรร และการใช้ทรัพยากรในระดับอุดมศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพดีขึ้น เนื่องจากผู้เรียนซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการลงทุนทางการศึกษา มีส่วนร่วมรับภาระเสียค่าใช้จ่ายทางการศึกษามากขึ้น ในขณะที่รัฐซึ่งให้เงินอุดหนุนทางการศึกษาแก่ผู้เรียนเป็นจำนวนไม่น้อยก็ได้รับผลตอบแทนกลับคืนมาในอัตราที่ต่ำกว่าผู้เรียนไม่มากนัก ไม่เหมือนกับการเก็บค่าเล่าเรียนในอัตราเดิม ที่รัฐได้รับผลตอบแทนในอัตราที่แตกต่างจากผลตอบแทนที่ผู้เรียนได้รับเป็นอันมาก

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายเพื่อการลงทุนทางการศึกษา ในระดับอุดมศึกษา ของประเทศไทยอาจจำแนกได้เป็น 2 ด้านคือ ด้านค่าใช้จ่ายสถาบัน และด้านค่าใช้จ่ายส่วนตัว ของนักศึกษา

1) ผลงานวิจัยเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายสถาบัน

การศึกษาในด้านค่าใช้จ่ายสถาบันนั้นได้เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2510 โดยส่วนของสำนักงาน เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ได้พิจารณางบประมาณที่ลงทุนเป็นรายหัวของนักศึกษาวิศวกรรมศาสตร์ เพื่อคำนวณค่าบำรุงทางการศึกษา ตามมติของคณะรัฐมนตรี การคำนวณค่าใช้จ่ายสถาบันด้านงบ ดำเนินการโดยใช้งบประมาณรวมที่คณะได้รับ หักด้วยงบประมาณหมวดค่าที่ดิน และสิ่งก่อสร้าง และร้อยละ 90 ของงบประมาณหมวดครุภัณฑ์ ต่อมา รุ่ง แก้วแดง (2513) ได้ศึกษาถึงการ ลงทุนทางการศึกษา โดยใช้งบประมาณที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้รับ ในปีการศึกษา 2509 2510 และ 2511 โดยคิดเฉพาะแผนงานผลิตบัณฑิต (เงินเดือน ค่าตอบแทน ค่าจ้างประจำ ค่าใช้สอย และค่าวัสดุ) หลังจากนั้นคณะกรรมการวิจัยเรื่อง ค่าใช้จ่ายของสถาบันอุดมศึกษา สำนักงาน สภาการศึกษาแห่งชาติ (2514) ได้จัดทำรายงานสรุปผลการวิจัยเรื่อง ค่าใช้จ่ายตามงบประมาณ ของสถาบันอุดมศึกษา ระหว่างปี พ.ศ. 2508-2512 โดยประเมินค่าใช้จ่ายที่รัฐจ่ายให้นักศึกษา ในสถาบันอุดมศึกษา 9 แห่ง ใช้อัตราเฉลี่ยแต่ละปี โดยใช้จำนวนนักศึกษารายปีหารเงินงบประมาณแต่ละปี และรวมเงินงบประมาณทั้ง 5 ปี หารด้วยจำนวนนักศึกษาทั้ง 5 ปี เป็นอัตราเฉลี่ยต่อคน ต่อปี และใช้อัตราเฉลี่ยของค่าใช้จ่ายแยกประเภท เปรียบเทียบกันระหว่างสถาบัน สาขาวิชา คณะ แผนงานบริหารทั่วไป กับแผนงานผลิตบัณฑิต และงบประมาณประเภทดำเนินการกับ ประเภทลงทุน

จากผลงานวิจัยค่าใช้จ่ายสถาบันในช่วงแรก ส่วนใหญ่จะเป็นการวิเคราะห์จากค่าใช้จ่าย เฉพาะจากส่วนที่มหาวิทยาลัยจ่ายจากเงินงบประมาณแผ่นดิน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบ ง่าย ๆ ยังไม่มีวิธีการวิเคราะห์ที่ถูกต้องใกล้เคียงความเป็นจริง จนกระทั่ง จุฑา ฉัตรคุปต์ และ ชนิภา ศิลปอนันต์ (2517) ได้ทำการศึกษาค่าใช้จ่ายต่อหัวนิสิตในส่วนที่มหาวิทยาลัยจ่ายจากเงิน งบประมาณ และเงินนอกงบประมาณแผ่นดิน ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีงบประมาณ 2516

โดยจำแนกเป็น ค่าใช้จ่ายดำเนินการและค่าใช้จ่ายลงทุน ตามแผนงานผลิตบัณฑิตและแผนงานบริหารทั่วไป และใช้จำนวนหน่วยกิตนักศึกษา (SCH : Student Credit Per Hours) เพื่อแสดงถึงปริมาณงานสอน และรับบริการการสอนจากคณะอื่นโดยแบ่งการวิเคราะห์เป็น 3 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์และคำนวณค่าใช้จ่ายดำเนินการต่อหัวนิสิตของแต่ละคณะ ค่าใช้จ่ายลงทุนต่อหัวนิสิตของแต่ละคณะซึ่งได้จากเงินงบประมาณและเงินนอกงบประมาณแผ่นดิน และการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายต่อหัวบัณฑิตที่ศึกษาจนจบหลักสูตร โดยนำค่าใช้จ่ายดำเนินการและค่าใช้จ่ายลงทุน คูณจำนวนปีแต่ละหลักสูตร แล้วนำผลมารวมกัน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า คณะต่าง ๆ โดยเฉลี่ยแล้ว จะจ่ายดำเนินการจากเงินงบประมาณถึงร้อยละ 91 และจากเงินนอกงบประมาณเพียงร้อยละ 9 เท่านั้น

ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528) ได้ทำรายงานผลการวิจัย ค่าใช้จ่ายและการลงทุนในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเอกชน ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย 18 แห่ง การเปรียบเทียบข้อมูลโดยทั่วไปส่วนใหญ่ใช้ค่าร้อยละเป็นเกณฑ์ ส่วนการเปรียบเทียบข้อมูลค่าใช้จ่าย ใช้วิธีคำนวณหาค่าเฉลี่ยต่อปีต่อคนของค่าใช้จ่ายประเภทต่าง ๆ จำแนกตามสถาบันและสาขาวิชาเปรียบเทียบกัน ส่วนการคิดค่าใช้จ่ายต่อปีต่อคนในส่วนของค่าใช้จ่ายสถาบันนั้น ทำโดยจำแนกค่าใช้จ่ายออกเป็นค่าใช้จ่ายดำเนินการและค่าใช้จ่ายทุนทรัพย์สิน แล้วจำแนกค่าใช้จ่ายดำเนินการออก ตามแหล่งค่าใช้จ่าย และกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น ค่าใช้จ่ายเพื่อการเรียนการสอน ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริหารทั่วไป ค่าใช้จ่ายเพื่อการวิจัย ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริการชุมชน และค่าใช้จ่ายเพื่อทุนบำรุงศิลปวัฒนธรรม แล้วจึงหาค่าใช้จ่ายต่อปีต่อคนของกิจกรรมต่าง ๆ กิจกรรมที่นอกเหนือจากการเรียนการสอน คิดโดยการหารจำนวนนักศึกษาทั้งหมด ส่วนกิจกรรมทางด้านการเรียนการสอนนั้น ใช้วิธีหาค่าใช้จ่ายต่อคนต่อปี โดยปรับด้วยสัดส่วนนักศึกษาเต็มเวลา (Student Credit Hour) ส่วนค่าใช้จ่ายทุนทรัพย์สินนั้น คิดค่าเฉลี่ยต่อคนต่อปี โดยหาค่าใช้จ่ายรายปีของที่ดิน อาคาร โดยใช้สูตรการคำนวณค่าเสียโอกาส และค่าเสื่อมราคา ก่อนที่จะนำมาหาค่าเฉลี่ยรายคน ส่วนค่าครุภัณฑ์นั้นหาค่าใช้จ่ายรายปี โดยเฉลี่ยจากค่าครุภัณฑ์ 5 ปี แล้วหาค่าเฉลี่ยต่อคน โดยหารด้วยจำนวนนักศึกษาจริง สำหรับค่าใช้จ่ายต่อผู้สำเร็จการศึกษานั้น คิดจากค่าใช้จ่ายดำเนินการและค่าใช้จ่ายทุนทรัพย์สินต่อคนต่อปี มาปรับด้วยอัตราการลาออกกลางคัน และอัตราการเรียนไม่สำเร็จตามเวลา จากผลการวิจัย พบว่า ค่าใช้จ่ายดำเนินการของมหาวิทยาลัยของรัฐ ส่วนใหญ่จ่ายจากเงินงบประมาณ และเป็นการจ่ายเพื่อกิจกรรมการเรียนการสอน จากวิธีการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายต่อคนและค่าใช้จ่ายต่อผู้

สำเร็จการศึกษาดังกล่าว ได้ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของ นงราม เศรษฐพานิช และคณะ (2532) ในรายงานวิจัยเรื่อง ต้นทุนและแหล่งที่มาของเงินทุนเพื่อการอุดมศึกษา ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายสถาบัน อันประกอบด้วย ค่าใช้จ่ายดำเนินการและค่าใช้จ่ายทุนทรัพย์สิน ทั้งที่ได้จากเงินงบประมาณและเงินนอกงบประมาณ โดยการคิดค่าใช้จ่ายดำเนินการจากเงินงบประมาณ สำหรับมหาวิทยาลัยจำกัดรับ คิดจากค่าใช้จ่าย ในหมวดบริหารทั่วไปและหมวดการเรียนการสอน ไม่ได้รวมค่าใช้จ่ายในหมวดอื่น ๆ เพราะเห็นว่าไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนมากนัก การคิดค่าใช้จ่ายต่อปิต่อคนสำหรับหมวดบริหารทั่วไป ใช้วิธีการหาค่าใช้จ่ายรายปีด้วยจำนวนนักศึกษา ส่วนในหมวดการเรียนการสอน ใช้วิธีการหาค่าใช้จ่าย โดยดูจากสัดส่วนหน่วยกิตนักศึกษา มาเป็นค่าถ่วงน้ำหนักเพื่อหาค่าใช้จ่ายจริง แล้วจึงหาค่าใช้จ่ายต่อปิต่อคน โดยหารด้วยจำนวนนักศึกษาเต็มเวลา สำหรับการคิดค่าใช้จ่ายทุนทรัพย์สิน ใช้วิธีการคิดเช่นเดียวกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

และจากแนวความคิดต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ ได้ถูกนำมาใช้ในงานวิจัยของ เสาวภาคย์ นิธิจศักดิ์ (2534) ซึ่งได้ทำการศึกษาถึงต้นทุนการผลิตบัณฑิต คณะวิศวกรรมศาสตร์ จำแนกตามภาควิชา เปรียบเทียบระหว่างมหาวิทยาลัย โดยคิดต้นทุนในการผลิตนักศึกษา จากผลรวมของต้นทุนดำเนินการทั้งหมดต่อคน รวมกับ ผลรวมของต้นทุนลงทุนทั้งหมดต่อคน โดยพิจารณาเป็น 2 กรณี คือ กรณีที่ไม่นำค่าที่ดินมาพิจารณา กับ กรณีที่นำที่ดินมาพิจารณา โดยมีวิธีการคิดค่าใช้จ่ายดำเนินการเช่นเดียวกับจตุร ฉัตรคุปต์ และชนิกา ศิลปอนันต์ โดยคำนึงถึงปริมาณงานสอน ส่วนค่าใช้จ่ายลงทุนคำนวณจากค่าเฉลี่ยรายปีของที่ดิน อาคาร สิ่งปลูกสร้าง และครุภัณฑ์เฉลี่ยด้วยจำนวนนักศึกษาทุกระดับของคณะ

2) ผลงานวิจัยเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายส่วนตัวของนักศึกษา

ชนิกา ศิลปอนันต์ และจตุร ฉัตรคุปต์ (2517) ได้ศึกษาค่าใช้จ่ายส่วนตัวของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2516 โดยใช้แบบระเบียบประวัตินิสัย เป็นเครื่องมือสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายส่วนตัว และข้อเท็จจริงทางการเงินของนิสิต และคิดระยะของค่าใช้จ่ายส่วนตัวต่อปี เป็นเวลา 9 เดือน โดยแบ่งค่าใช้จ่ายส่วนตัวนิสิตเป็น 9 ประเภท ได้แก่ ค่าธรรมเนียมการศึกษา ค่าที่พัก ค่าเครื่องแต่งกายเพื่อไปศึกษา ค่าเสื้อผ้าอื่น ๆ ค่าพาหนะ ค่าอาหาร ค่าที่พักผ่อนหย่อนใจ ค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการศึกษา ค่าอุปกรณ์การศึกษา ซึ่งพบว่า

ค่าใช้จ่ายเหล่านี้จะแตกต่างกัน ตามเพศ และระดับการศึกษา โดยนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เสียค่าใช้จ่ายส่วนตัวเฉลี่ยประมาณปีละ 11,990 บาทต่อคน หากไม่รวมค่าบำรุงการศึกษา และ ค่ากิจกรรมนิต จะเสียค่าใช้จ่ายส่วนตัวประมาณปีละ 10,890 บาทต่อคน สำหรับนิสิตที่ไม่ต้อง เสียค่าที่พัก จะเสียค่าใช้จ่ายส่วนตัวน้อยลง และพบว่า นิสิตชายเสียค่าใช้จ่ายมากกว่านิสิตหญิง ต่อมาในปีการศึกษา 2518 คณะ สุนทรศึกษานนท์ ได้ศึกษา ค่าใช้จ่ายส่วนตัวของนิสิตบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยให้นิสิตทุกคณะกรอกข้อมูลในแบบสอบถาม โดยเปรียบเทียบความ ต่างของค่าใช้จ่ายส่วนตัวนิสิตบัณฑิต จำแนกตามหลักสูตร สถานภาพการทำงาน เพศ ภูมิลำเนา และสถานภาพสมรส พบว่า

- นิสิตบัณฑิตที่มีงานทำค่าใช้จ่ายส่วนตัวจะสูงกว่าผู้ที่ยังไม่มีการทำ
 - ค่าใช้จ่ายส่วนตัว ระหว่างเพศ ปรากฏว่า นิสิตบัณฑิตชายเสียค่าใช้จ่ายส่วนตัว มากกว่านิสิตบัณฑิตหญิง
 - นิสิตบัณฑิตที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่กรุงเทพฯ จะใช้จ่ายส่วนตัวต่ำกว่านิสิตที่มีภูมิลำเนา เดิมอยู่ต่างจังหวัด
 - นิสิตที่มีครอบครัวแล้วและเป็นโสดใช้จ่ายส่วนตัวไม่แตกต่างกัน
- โดยการเปรียบเทียบนี้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ในการวิจัยเรื่อง ค่าใช้จ่ายและการลงทุนในมหาวิทยาลัยของรัฐ และวิทยาลัยเอกชน ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528) นอกจากจะวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายสถาบัน แล้ว ยังเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายส่วนตัวนิสิต นักศึกษาด้วย อันประกอบด้วย ค่าใช้จ่ายทางตรง และ ค่าใช้จ่ายทางอ้อม พบว่า ค่าใช้จ่ายของนักศึกษา มีความแตกต่างของค่าใช้จ่ายของนักศึกษา ใน สถาบันและสาขาวิชาต่าง ๆ นักศึกษาของวิทยาลัยเอกชนส่วนใหญ่เสียค่าใช้จ่ายมากกว่านักศึกษา ในมหาวิทยาลัยของรัฐ นอกจากนี้ยังพบ ความแตกต่างระหว่างนักศึกษาชาย และนักศึกษาหญิง นักศึกษาที่อยู่ในกรุงเทพฯกับภาคอื่น ๆ และระหว่างนักศึกษาที่มาจากครอบครัวที่มีอาชีพ และรายได้ ต่างกัน และพบว่าค่าใช้จ่ายทางตรงของนักศึกษาที่เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยของรัฐ เสียไปใน ระหว่างการศึกษาส่วนใหญ่ ไม่ใช่ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา แต่เป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นอื่น ๆ โดย เสียค่าอาหารเป็นสัดส่วนสูงที่สุดประมาณร้อยละ 47 ส่วนค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียน กลับเสียเพียงร้อยละ 7 ของค่าใช้จ่ายทางตรงทั้งหมด

สำหรับงานศึกษาของนางราม เศรษฐพานิช และคณะ (2532) ซึ่งได้วิเคราะห์ค่าใช้จ่าย

จ่ายส่วนตัวผู้เรียนด้วยเช่นกัน ในส่วนของค่าใช้จ่ายทางตรง อันประกอบด้วย ค่าเล่าเรียน ค่าธรรมเนียม หนังสือแบบเรียน และอุปกรณ์การเรียนต่อปีต่อคน เปรียบเทียบระหว่างสถาบัน และสาขาวิชา พบว่า ค่าใช้จ่ายส่วนตัวผู้เรียน มีความแตกต่างของค่าใช้จ่ายดังกล่าวในสถาบัน และสาขาวิชาต่าง ๆ นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนนั้นเสียค่าเล่าเรียนเกินกว่า 8 เท่า ของค่าอุปกรณ์การเรียน ในขณะที่นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐเสียค่าเล่าเรียนเพียง 1.1 ถึง 2.7 เท่าของค่าอุปกรณ์การเรียน และพบว่านักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเสียค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียนต่อปีต่อคน สูงเป็น 3 เท่าของค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียน ในมหาวิทยาลัยจำกัดรับ

และจากการศึกษาของเสาวภาคย์ พินิจศักดิ์ (2534) ในการศึกษาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายส่วนตัวของนักศึกษา โดยเปรียบเทียบระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ในแต่ละภาควิชา คณะวิศวกรรมศาสตร์ โดยให้มหาวิทยาลัยและภาควิชาเป็นตัวแปรอิสระ และค่าใช้จ่ายส่วนตัวนักศึกษา อันได้แก่ ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา เช่น ค่าธรรมเนียมการศึกษา ค่าบำรุงการศึกษา ค่าตำรา และค่าวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ค่าใช้จ่ายระหว่างการศึกษา เช่น ค่าอาหาร ค่าเครื่องแต่งกาย เพื่อไปศึกษาและประกอบการศึกษาค่าเดินทาง และค่าใช้จ่ายที่เสียเป็นครั้งคราว เช่น ค่าใช้จ่ายเพื่อการพักผ่อน ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เป็นตัวแปรตาม ผลการศึกษาพบว่า ค่าใช้จ่ายส่วนตัวของนิสิต นักศึกษาต่อคนต่อปี ส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 60 ขึ้นไป) เป็นหมวดค่าใช้จ่ายระหว่างการการศึกษา ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละมหาวิทยาลัย ส่วนค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก ส่วนหมวดค่าใช้จ่ายที่เสียเป็นครั้งคราว พบว่า มีความแตกต่างกัน โดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีค่าใช้จ่ายในหมวดนี้สูง และเมื่อนิจารณาตามภูมิลำเนาของนักศึกษา พบว่า ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา และค่าใช้จ่ายที่เสียเป็นครั้งคราวในแต่ละภาควิชาและมหาวิทยาลัยมีความแตกต่างกันไม่มากนัก ส่วนหมวดค่าใช้จ่ายระหว่างการการศึกษาพบว่า นักศึกษาที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดจะมีค่าใช้จ่ายสูงกว่านักศึกษาที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในด้านที่พัก ค่าอาหาร และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ

จากผลงานวิจัยค่าใช้จ่ายส่วนตัวต่าง ๆ ข้างต้นมีข้อค้นพบที่สรุปได้ว่า

- ก. นักศึกษาชายเสียค่าใช้จ่ายส่วนตัวโดยเฉลี่ยสูงกว่านักศึกษาหญิง
- ข. นักศึกษาที่มีภูมิลำเนาเดิมในจังหวัดเดียวกับที่สถาบันอุดมศึกษาที่ตนศึกษาจะมีค่าใช้จ่าย

จ่ายส่วนตัวต่ำกว่านักศึกษาที่มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด เนื่องจากไม่ต้องเสียค่าที่พัก

- ค. นักศึกษาที่มั่งคั่งมีค่าใช้จ่ายส่วนตัวมากกว่านักศึกษาที่ไม่มั่งคั่ง
- ง. นักศึกษามีค่าใช้จ่ายส่วนตัวแตกต่างกันตามสถาบันการศึกษา และสาขาวิชาที่เรียน
- จ. นักศึกษาส่วนใหญ่เสียค่าใช้จ่ายจำเป็นอื่น ๆ มากกว่าค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา

โดยตรง

จากการศึกษาถึงค่าใช้จ่ายสถาบัน และค่าใช้จ่ายส่วนตัว เมื่อนำค่าใช้จ่ายส่วนตัว นักศึกษาเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายสถาบัน การเปรียบเทียบสัดส่วนค่าใช้จ่ายที่รัฐและผู้เรียนเสียไปเพื่อการศึกษาในระดับอุดมศึกษา จะช่วยให้เห็นว่า การลงทุนทางการศึกษาในมหาวิทยาลัย ใครเป็นผู้รับภาระ และรัฐอุดหนุนทางการศึกษาระดับนี้เพียงใด พบว่า จากการศึกษาค่าใช้จ่าย และการลงทุนในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเอกชน ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528) นอกจากศึกษาค่าใช้จ่ายสถาบันและค่าใช้จ่ายส่วนตัวนักศึกษาแล้ว ยังได้ทำการศึกษา เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายต่อปีที่รัฐจ่ายให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาแต่ละคน เปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายของ นักศึกษาด้วย และพบว่า นักศึกษาเสียค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียนน้อยมาก เมื่อเทียบกับ งบดำเนินการที่รัฐจ่ายให้แก่นักศึกษา ค่าใช้จ่ายในมหาวิทยาลัยของรัฐส่วนใหญ่รัฐเป็นผู้ออก ผู้เรียนมีส่วนรับภาระน้อยมาก โดยนักศึกษาส่วนมาก เสียค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียนไม่เกิน ร้อยละ 10 ของงบดำเนินการ และเมื่อนำค่าใช้จ่ายทางการศึกษาทั้งหมด (รวมค่าใช้จ่ายทรัพย์สิน และค่าเสียโอกาส) มาเปรียบเทียบกัน พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่เสียค่าใช้จ่ายไม่เกิน 1 ใน 5 ของค่าใช้จ่ายที่รัฐออก ทั้ง ๆ ที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดี แต่กลับเสียค่าเล่าเรียนและ อุปกรณ์การเรียนน้อย คือ ไม่เกินร้อยละ 7.7 ของรายได้บิดามารดา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการ เก็บค่าเล่าเรียนที่ไม่ค่อยเหมาะสม และจากการศึกษาของ นงราม เศรษฐพานิช และคณะ (2532) พบว่า มหาวิทยาลัยจำกัดรับของรัฐนั้นรัฐเสียค่าใช้จ่ายมากเป็น 6 เท่าของค่าใช้จ่าย สถาบันอุดมศึกษาเอกชน แต่เมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายส่วนบุคคลเฉพาะค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์ การเรียนระหว่างมหาวิทยาลัยจำกัดรับ และสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พบว่า มีความแตกต่างกัน อย่างมาก นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยจำกัดรับของรัฐเสียค่าใช้จ่ายส่วนบุคคลเพียง 1 ใน 3 ของ ค่าใช้จ่ายของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน แสดงถึงการเก็บค่าเล่าเรียน และค่าธรรมเนียม การศึกษาที่ไม่ได้สัดส่วนกับค่าใช้จ่ายที่แท้จริงของสถาบัน นอกจากนี้ยังพบว่า อัตราผลตอบแทนทาง เศรษฐกิจที่มีต่อบุคคลที่ได้รับการศึกษามีอัตราสูงกว่าทางสังคม โดยเฉพาะสาขา

วิศวกรรมศาสตร์ พบว่า มีอัตราส่วนดังกล่าวสูงถึงร้อยละ 23.4 ซึ่งได้ผลเช่นเดียวกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2532) ในงานศึกษาเรื่อง ค่าใช้จ่ายและผลตอบแทนจากการลงทุนทางการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา

จากผลการวิจัยที่ผ่านมาการเปรียบเทียบการระดมค่าใช้จ่ายระหว่างรัฐและผู้เรียนมักจะอยู่ในภาพรวม การศึกษานั้นจึงได้ทำการศึกษาดัง สภาพของภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาจำแนกเป็นภาควิชา โดยเฉพาะการศึกษาภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของผู้ที่เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาตรี ที่จัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนด้านวิศวกรรมศาสตร์ในระบบเศรษฐกิจในสาขาวิชาที่ขาดแคลน และเนื่องจากการจัดการศึกษาภาคพิเศษขึ้นมา นั้น ภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของผู้เรียนในรูปของค่าเล่าเรียนย่อมต้องมีมากกว่า ผู้เข้ารับการศึกษาระดับปริญญาตรีโดยทั่วไป ดังนั้นการศึกษาถึงภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของผู้เข้าศึกษาในโครงการพิเศษ ซึ่งยังไม่มีใครได้ทำการศึกษาดัง เรื่องนี้มาก่อน จะทำให้เห็นสภาพการลงทุนทางการศึกษาที่แท้จริง โดยการศึกษานี้ได้อาศัย กรอบการวิเคราะห์ของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2528) นงราม เศรษฐพานิช (2532) และเสาวภาคย์ นินิจศักดิ์ (2534) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย